להציע, בקיצור נמרץ, כמה נקודות המקבלות חידוד רב (ולגבי חלק בתוכנו רק חידוד נוסף) מן ההקשר הזה.

הדבר הבולט ביותר הוא שאנחנו עומדים בפני תהליך, בפני התפתחות קווית רציפה, ולא בפני סתם מספר אירועים פזורים, שיש בהם אולי עליות ומורדות אך הם חסרי תבנית ומגמה כלשהן ואינם מבטאים תמורות מהותיות. היום, כאשר אנו יכולים כבר לקרוא בארכיונים את הערכות־המצב והתזכירים של ממשלים מערביים שפעלו בכל רחבי העולם השלישי, אנו נדהמים לגלות בכל פעם מחדש עד כמה הלכו שולל בעניין זה המושלים שייצגו עמים לא־פחות חכמים מאיתנו – אנגלים, צרפתים, הולנדים, איטלקים ואחרים. לרוב שררה בקרבם הנטייה לראות את ההתפרצויות האלימות של האוכלוסייה הנשלטת, אשר הופיעו תמיד בין תקופות של רגיעה במשכי־זמן משתנים, כאירועים העומדים בפני עצמם. האירוע הוא שנתפש כחריג, ואילו מצב הרגיעה שקדם לו נתפש ככלל – כמציאות הקבועה והיציבה שניתן להחזירה אם רק יופעלו האמצעים המתאימים. במבט לאחור מתברר שתמונת המצב הייתה כמובן הפוכה: ה"אירועים" הם ששיקפו את המציאות המתהווה, ואפילו שהיו ספורדיים. האינטרפולציה בין הנקודות האלו הפזורות לאורך זמן מתווה קווים כל כך ברורים וחד־משמעיים עד שהיום אנו עומדים משתאים כיצד אנשים נבונים כל כך תמיד ראו עצים ולא ראו יער.

מה שחשוב עוד יותר להבינו הוא שתהליכים כאלה הם חד־סטריים. כבר כמעט בנאלי להזכיר שניסיון המאה שלנו הוכיח שכיום אין יותר אפשרות לעם אחד לשלוט לאורך ימים בעם אחר המתנגד לכך. כאשר מתעצמים הרגשות הלאומיים בקרב אוכלוסיה שיש לה מבחינה דמוגרפית מסה קריטית – והמדובר בדרך כלל בריכוזי אוכלוסיה הנמדדים במיליונים – מתקפל בסופו של דבר כל ממשל מול הדרישה לעצמאות. היו כמובן חריגים, וניתן להביא כדוגמאות לכך את התורכים שהצליחו למנוע את שחרור הכורדים והארמנים, הרוסים את עצמאות צ'צ'ניה, והניגרים את התנתקות ביאפרה. אולם האמצעים שנדרשו להשיג זאת היו אלו של הרעבה אכזרית, של טרנספר בהיקף נרחב, ושל הרג המוני שגבל בג'נוסייד. למדינות המנועות מלנקוט שיטות אלו האופציה הזאת פשוט אינה קיימת.

בקרב חלק מן הממשלים שאת תולדותיהם ראוי לנו ללמוד, כמו זה של הצרפתים באלג'יריה ושל הלבנים ברודזיה, שררה תחושה